

את אשר שמעתי וראיתי בעיר עם שחרורה

החורבן הנורא והאיום

מחר הוא גורל-האדם. כשיצאתי מקובל למוסקבה ב־16 ביוני 1941 לכנס של מומחים למחלות-ריאה — לא הרהרתי רבות. הפרידה מהמשפחה הידידים היתה של מי שיוצא לעשרה ימים בלבד, ללא התרגשות מיוחדת. הייתי אומר — רגילה בהחלט. לא היה בה מתחושת השואה הממשמשת ובאה. בשנת 1943, בהיותי בערבה הקזאכסטנית, גונב אלי כי משהו מחריד מתרחש באזור הכבוש הגרמני. קראתי הרבה על ענויי האוכלוסיה הכבושה, על רצח בדם קר, על גהרות-דם הניגרים, אבל לא ידעתי אז, כי היהדות שנפלה בידי חיות-היטלר עומדת בפני חיסול טוטלי.

עם התקדמות הצבא האדום ועם שחרור פלך ווהלין — הלכה וגברה התרגשותי. האמנתי, כי השלטונות יזכרו בי, וביום מן הימים אקבל הודעה לחזור לאזור ששחרר, למקום שהייתי קשור בו בכל נימי-נפשי הרצוצה, אך מלאת-תקוה.

הפקודה לא בוששה לבוא. היה זה באפריל שנת 1944. נתקבל מברק מ־„גלבסנאופר“ (גלבני סאניטארני אוטדיל) של נ. ק. פ. ס. (שרותי-הבריאות של משרד-התחבורה), לצאת לרובנה ששחררה מהכיבוש הנאצי, לקחת חבל בהקמת מוסדות-הבריאות בשטח השחפת.

במרץ 1945 שוב יצאתי לדרך, דרך ארוכה ומסוכנת, ברם ידוע ידעתי, כי לביתי אני תולך.

ברובנה הייתי עמוס עבודה. הייתי הרופא המקצועי היחידי באזור זה, ועבדתי מ־8 בבוקר עד שעה 11 בלילה. מצויים היו חולי-שחפת מרובים,

ובצורה מונחת, מהכפריים בעיקר. על השאלה, מה טעם שהזניחו את עצמם ולא קבלו רפוי מתאים, השיבו תשובה מחרידה: „הרי הרופאים נשחטרו (כידוע, רוב הרופאים בסביבה ההיא יהודים היו).

ברובנה נפגשתי עם קבוצת־יהודים, שמנתה כמה מנינים, אודים מוצלים מאש, ששרדו בחיים הודות לבריחתם ליערות והצטרפותם לפרטיזנים. אחדים מהם מצאו מחבוא אצל אכרי־הסביבה. אולם, היו אלה מקרים בודדים בלבד. רובם ככלם נמסרו להריגה בידי הנאצים.

ברובנה נודע לי, כי במניביטש נמצאים כמה מבני־קובל שנצלו מהשחיטה הגדולה. נסעתי לשם ומצאתי את בלה פלומנבאום ובתה הקטנה, את שלום דוניץ ואחרים. הם תארו לי את האסון הגדול — השמדת הגיטו הראשון והשני. לא עצמנו עין. לילה שלם האזנתי לתאור חורבן־עירנו, כיצד עונו, נורו ונטבחו מחמדינו. מלא דאבה ויגון חזרתי למחרת לעבודתי.

ב־8 באוגוסט בא הממונה עלי בעבודתי ושאלני, אם יש את נפשי להלוות אליו ולנסוע ברכבת הראשונה היוצאת לקובל, שעתה זה השתחררה. נעניתי לו ברצון. נסענו ברכבת, שהיתה מורכבת מקטר וקרונ אחד בלבד, והגענו עד „זוטרוי קובל“.

עד הולובה היתה הדרך סלולה, כי נמצאה כבר חדשים מספר בידי הרוסים, אולם עם התקרבותנו לקובל היתה הדרך משובשת בחפירות, הרוגים ושדות־מוקשים.

הגענו עד בתי־המלאכה של הרכבת, שהיו הרוסים כליל. הלכנו בשבילים ובכל מקום הוזהרנו בל נסטה לצדדין, כי השטח זרוע מוקשים. כל הסביבה היתה מכוסה עשב־בר גבוה. ניכר היה שמומן לא דרכה רגל־אנוש במקום הזה. דרכי קובל אבלות היו. לא פגשנו בדרכנו נפש חיה. הגענו לתחנת־הרכבת שכוסתה במשאון ונהפכה לתל־חרבות. הסביבה כלה, אף היא הרוסה היתה. דרך רחוב „סטרה־ווקולנה“ באנו למרכז־העיר, שאף הוא היה כלו מכוסה עשב־בר. הגעתי לביתנו שברחוב סטרו־צקה. הבית לא ניזוק, אך נשדדו ממנו כל הרהיטים. הבית היה ריק — רהיט לא נמצא בו וגם אדם לא היה בו. ליד הבית ראיתי חפירה. בתי רובינשטיין שממול לביתנו הרוסים היו. רק בית פינקלשטיין בלבד נשאר שלם. הבתים המעטים שנשארו דמו לקברים, כי נכרתו כל אלה שדרו בהם.

הסתכלתי בקבוצת חילים רוסיים, שבעזרת שבויים נאצים טיהרו את הסביבה מהמוקשים. הרגשתי נחמה פורתא בראותי התפוצצות מוקשים, אשר ריסקו את הרוצחים.

הרגשתי מחנק, פלצות אחזתני למראה ההרס והשממון. דלה לשון בן־

אדם מלספר את מה שראו עיני. לא יכלתי כלכל את היגון שבלבי, וכעבור שעות מספר חזרתי לרובנה.

מזוועות-ההשמדה

כעבור מספר שבועות חזרתי שנית לקובל. גודע לי, שחזרו העירה יהודים בודדים — מי מרוסיה ומי מהמחבואים שבסביבה. בין היתר, נפגשתי עם פנחס פנטורין וסימה רייכשטול. מפיהם שמעתי על ההשמדה ועל מקומות-הטבח. נסענו לבית-הקברות החדש, מקום שם חוסלו השרידים האחרונים מיהודי-העיר, ששרדו לאחר שתי ה"אקציות" הגדולות.

ראינו ערוגות-ערוגות. לשאלתנו, מה פשר תלי-עפר אלה, הוסבר לנו: קבוצות האומללים שהובאו למקום-המות, היו חופרות במוידיהן את התעלות. כל קבוצה נעמדה על-שפת התעלה ומאחוריה — אוקראינים, פולנים ונאצים עם תת-מקלעים בידיהם, שקצרו בהם עד האחרון. סמוך להריגת הקבוצה הראשונה היו מביאים קבוצה שניה, שמתפקידה היה לכסות חללי הקבוצה הראשונה ולחפור תעלה לעצמה. אכרי-הסביבה ספרו, ששעות מרובות לאחר כסוי התעלה היו שומעים אנקות-הפצועים הנאבקים עם מר-המות.

משם נסענו לבכבה — לקבר-האחים הגדול. המקום היה עזוב והרועים רעו שם את עדריהם. הודענו לאכרי-הסביבה, בל יעזו להעלות את עדריהם על קבר האחים, כי נקמתנו תשיגם.

עמידת-הגבורה של המורה יוסף אברך הי"ד

בהיותי בעיר שמעתי שנשארה בחיים ד"ר סביצקה, פולניה כבת 50, שהיתה ידועה כאנטישמית. נמסר לי, שברצונה לראותני. גליתי כתבתה ונפגשנו. היא היתה חולה אנושה וכעבור זמן-מה מתה מגידול ממאיר. בקול חנוק מדמעות ספרה לי, כעד-ראייה, על ההשמדה. היא תארה לי את השתתפות האוקראינים ברצח הגדול וספרה על תפקידו המחפיר של ד"ר יבורובסקי בשחיטה זו.

אולם היא בקשה לציין, במיוחד, את גדולתם וגבורת-הרוח שגילו האומללים ברגעים האחרונים לחייהם. נחרתה בזכרונה הופעתו מלאת גאווה יהודית-לאומית ואומץ-לב מופלא של המורה יוסף אברך הי"ד. יהודי זה, אמרה ד"ר סביצקה, גילה כוחות-רוח עליונים, נעלים ונשגבים, והעלה את המוסר היהודי לשיאים שהרתיעו את התלינים. יהודי מעונה זה, גדם, שהרוצחים הסירו מעליו את היד התותבת, הלך בגאון, זקוף-קומה, לקראת המוות.

לפי עדותה הלכו יהודי-העיר קוממיות, עטורי הילה של גבורה, לקראת

המות. בתהלוכת-החדלון נוראת-ההוד נתגלמו הערכים הנצחיים של היהדות ושל מוסר-ישראל.

מעשי-התועבה של ד"ר יבורובסקי שר"י

ד"ר יבורובסקי נחשב, כביכול, ידיד-היהודים. הוא היה הרופא הלא-יהודי היחידי שעבד בבית-החולים היהודי. אולם ב"ידיד" זה נתקימה המימרה: "שמרני אל מאוהבי"... משנתנה הרשות למשחית, התעוררה המפלצת שבקרבו שהיתה רדומה במעמקי-נפשו היוזאיטית.

על "מעשיו הנאים" ספרה לי ד"ר סביצקה כדברים האלה: הואיל והיה מוחזק כידיד, הפקידו בידו יהודים רבים את כל הונם, בזהב, כסף ותכשיטים — עד יעבור זעם.

עם שוך הקרבות ועם שחרור העיר מידי הטמאים, פנו אחדים מהמפקידים לד"ר יבורובסקי שיחזיר להם הונם שהופקד בידו. אולם, הלז התעלם מתביעה זו ולא החזיר להם מאומה. יתירה מזו: הוא שפך קיתוני לעג ובוז על היהודים, התעלל בהם בחרופים וגדופים ואמר לרופאים היהודיים, חבריו למקצוע: במשך דורות רבים אכלתם את בשרנו וכעלוקות מצצתם את דמנו. עתה הגיעה שעתכם. עתה הקיץ הקץ על אומה בזויה זו.

ד"ר יבורובסקי הצדיק בגלוי את פעולות-ההשמדה של הנאצים.

פגישות עם רופאי-קובל ברוסיה

בתקופות ובהזדמנויות שונות נזדמן לי להפגש עם הרופאים היהודים בעירנו, מאלה ששיחק להם המזל והצליחו להמלט מהעיר לפני כניסת הנאצים, וכך ניצלו מהשואה.

ד"ר ווייטמן: רופא ותיק, מומחה למחלות-עור ומין. עבד בבית-החולים היהודי והיה אחד ממנהליו. הוא התגורר בביתו הפרטי, בן קומותים, שעמד על-יד בית-הסוהר.

בתקופת-המלחמה נפגשתי אתו בפעם הראשונה בקיוב, בשנת 1941. היה זה בבוקר, לאחר הפצצה כבדה של תחנת-הרכבת דרניצה בקיוב. ד"ר ווייטמן גויס לצבא הרוסי ובנסעו יחד עם שאר המגויסים הופצצה השירה והפילה חללים רבים.

כשנפגשתי עם ד"ר ווייטמן היה מעוצבן מאד. עבר עליו ליל-נדודים קשה. נצלתי את ההזדמנות וקשרנו שיחה קצרה. שעתו דחוקה היתה, כי הוא אץ ליחידתו שניתק ממנה.

בשלהי שנת 1944 נפגשתי אתו בשניה בהיותי ברובנה. בדרכו מערבה

הגיע ד"ר וויטמן עם יחידתו לעיר זו וכשנודע לו מפי יהודים שנודמנו לו בדרך, כי אני נמצא ברובנה — בקש לשוחח אתי. היה זה מתפקידי העצוב למסור לו על חורבן קובל, על ביתו שנחרב כליל ועל משפחתו שאיש ממנה לא שרד בחיים. לשמע הדברים, בכה הרופא בכי מר כילד קטן. גם פגישה זו קצרה היתה, כי נאלץ לצאת לחזית עם יחידתו. עם פרידה גליתי את אזנו, שבדעתי לחצות את הגבול ולעלות ארצה. ד"ר וויטמן נפעם מגילוי זה והתודה, שגם בדעתו לבוא לישראל, אם כי הדבר אינו מהקלים ביותר, שכן הוא חושש לערוק מהצבא הרוסי. מאז לא הוספתי לראותו. שמעתי שהלך לחזית עם יחידתו בכון לצ'כר-סלובקיה.

ד"ר צ'נוביץ', רופא ותיק בקובל, איש-תרבות, מעורב עם הבריות ופעיל בחיי-הציבור, היה רופא למחלות-פנימיות וילדים. בשנת 1941 נודע לי, כי הוא ואשתו עזבו את העיר עם הצבא הרוסי, עוד בטרם שנכנסו אליה הנאצים. הם החליטו לעזוב את קובל, כי בתם היחידה נסעה לקרוביה ברוסיה, בעיר רוסטוב. עד כמה שידוע לי, נשאר ד"ר צ'נוביץ' בחיים ובשנות המלחמה התגורר בסיביר.

ד"ר יוסף מלמד, רופא צעיר, סיים חוק-לימודיו בשנת 1937. הוא גויס לצבא הרוסי ויצא את קובל עוד לפני התחלת פעולות-האיבה, בהשאירו אחריו בעיר אשה וילד.

בצבא הרוסי התמחה ככירורג ונתמנה למנתח-ראשי בבית-חולים צבאי. בשנת 1944, בהיותי ברובנה, הגיע לעיר זו ד"ר מלמד עם בית-החולים שלו. נפגשנו ושהינו יחד מספר חדשים, עד שקבל פקודה לעבור מערבה עם בית-החולים, בעקבי התקדמות הצבא הרוסי. ידוע לי, כי הוא נשאר בחיים ועובד כרופא בבריית-המועצות.

ד"ר פנחס (פטיה) רטנובסקי, רופא צעיר, אף הוא הוסמך לרופא בשנת 1937. עם פרוץ המלחמה בין רוסיה וגרמניה עזב את העיר עם הצבא הרוסי. בראשית שנת 1945 הופיע ברובנה בדרכו לקובל. הוא בא לבקרני, לילה שלם דברנו על העיר ויושביה, על הידידים המשותפים שהיו לנו ועל סופם האיום. ספרתי לו על תכניתי לעבור מערבה ולעלות לארץ-ישראל. הוא החליט להשאר ברוסיה, כעבור זמן-מה נסע לקובל, כדי לראות במו-עיניו את החורבן הנורא. אחר-כך חזר הוא ליחידתו שחנתה בבילורוסיה ויותר לא שמעתי עליו דבר.

כמו-כן שמעתי על עוד רופאים צעירים מקובל שגויסו לצבא הרוסי ונצלו, בתוכם ד"ר גרישה ורבה וד"ר ויסברג.